

AS ESTRUCTURAS ADVERBIAIS DO TIPO DE *DIANTE MIÑA*

CARME SILVA DOMÍNGUEZ
Universidade de Santiago

0. Introducción

O presente traballo ten como obxectivo a descrición do comportamento do pronome posesivo como integrante da frase adverbial, en secuencias do tipo:

- (1) E eu véxoa descer *por diante miña*, que sigo na fiestra a ollar (Breñaña, p. 16)

O interese por este tipo de estruturas é dobre, desde o noso punto de vista. En primeiro lugar, a presenza do posesivo na realización desta función sintáctica supón un punto de afastamento máximo con respecto ó valor semántico de *posesión* ou *pertenza*¹ que reiteradamente lle atribuíu a gramática tradicional. O comportamento da unidade é puramente referencial, dado que sitúa o valor espacial indicado polo adverbio en función das persoas gramaticais. En segundo lugar, e xa propiamente desde a perspectiva da descrición do galego, obsérvase un amplo debate entre os distintos autores acerca do carácter orixinariamente autóctono ou foráneo da estrutura e, por tanto, a súa integración ou non na gramática *non interferida* da lingua².

¹ Os exemplos de definicións semánticas do pronome posesivo son múltiples. Calquera gramática de corte tradicional opta por este tipo de vía para a delimitación da unidade. Que nós saibamos, as propostas máis completas nesta dirección aparecen en Lenz (1935: 271-277), aínda que tamén pode consultarse a gramática de Fernández Ramírez (1951: 227-235) ou o *Esbozo* (1973: 210). Dentro da liña semanticista, o máis innovador é o traballo de Seiler (1983: 7-8).

² Así, mentres Álvarez e outros (1986: 221) constatan, sen xuízos valorativos, a posibilidade de aparición do posesivo "con calquera adverbio -ou locución- relativo de lugar", Costas e outros (1988: 112) non vacilan en xulgalas como "decalques puros do español vulgar". Pola súa banda, Carballo Calero (1966: 199) propón unha equivalencia exacta entre a presenza do posesivo na frase adverbial do galego e do español: neste escolle a forma masculina, naquel a feminina. Sen embargo, en ningún momento se indica que o fenómeno en galego poida ser froito da interferencia do español.

De menor interese é, para os nosos obxectivos actuais, a polémica xurdida no ámbito lingüístico español acerca das relacións entre posesivo e persoal, polémica que, nas súas formulacións máis extremas, leva á consideración do segundo como simple variante sintáctica do primeiro³. En calquera caso, e desde o noso punto de vista, unha análise que negue entidade ó posesivo no sistema fundaméntase en consideracións de carácter máis diacrónico do que sincrónico e, por tanto, non resulta válida. No momento actual, calquera descrición do sistema da lingua que non teña en conta o posesivo esquece un dos elementos básicos na configuración do ámbito nominal.

Pero a nosa finalidade é descritiva, non teórica, e indirectamente normativa. Cremos que, para tentar dar unha resposta unitaria e definitiva ó debate acerca da licitude ou ilicitude da presenza do posesivo na frase adverbial do galego, cómpre examinar sen prexuízos a orixe desta práctica sintáctica e o seu grao de implantación e extensión no noso territorio lingüístico. Desde logo, o presente traballo non ten como meta a resolución do problema, e só quere ser unha contribución ó necesario esclarecemento da cuestión. Unha contribución entre moitas outras, feita a partir do exame non parcial dos feitos lingüísticos, sen o desprezo de partida cara a eles do que adoecen ás veces os traballos dos máis puristas.

1. As hipóteses acerca da orixe da estrutura

Se, no que respecta ó galego, o debate acerca da lexitimidade da presenza do posesivo na frase adverbial continúa en certa maneira aberto, na análise do fenómeno en castelán interfire unha circunstancia de innegable peso: a consideración do mesmo como "non estándar", "solecismo" e, en fin, evolución non desexable que se estigmatiza e se pretende eliminar. A perspectiva normativa na consideración da estrutura explica, cremos, o escaso número de autores que se aproximaron á mesma e, quizais, a brevidade destes achegamentos, tinguidos en ocasións de discutibles indicacións normativas. A pesar destas limitacións, desenvóléronse dúas grandes liñas de explicación do fenómeno: por unha banda, a vulneración das regras distribucionais que rexen o comportamento sintáctico do pronome posesivo e da frase *de + pronome persoal*; pola outra, os frecuentes transvases de unidades entre a categoría substantival e a adverbial, cos conseguintes cruces nas súas estruturas respectivas. Como se pode observar, entre as dúas hipóteses non existe exclusión, senón complementariedade. Vexámolas máis polo miúdo.

³ Para esta cuestión, pódense consulta-los traballos de Alarcos (1970), Porto (1982: 71-76) e Costa Olid (1982: 23-31).

1.1. A competencia sintáctica entre posesivo e de + persoal

A frase *de + persoal*, adaptación frástica do pronome a funcións secundarias⁴, parece colisionar, en moitos momentos, coa existencia dunha unidade específica -o posesivo- para o cumprimento de tales funcións. Esta duplicidade de posibilidades sinónimas ofrecida polo sistema, escasamente rendible, resólvese nalgunhas persoas do paradigma de acordo co principio de economía lingüística: en efecto, a norma -no sentido coseriano do termo- fixa unha das formas para cada caso. Noutras persoas, a liberdade de escolla parece se-la regra xeral.

Ocuparémonos en primeiro lugar da competencia entre posesivo e frase preposicional *de + persoal* para o desenvolvemento da función modificador na frase nominal. Nesta situación sintáctica, a escolla dunha ou outra unidade depende da persoa gramatical de que se trate.

Para as persoas implicadas como interlocutores no discurso -primeira, segunda, cuarta e quinta- tanto a norma do castelán como a do galego optan polo posesivo en detrimento da frase *de + persoal*. Así, son claramente agramaticais na nosa lingua secuencias como

(2) A casa de *min/de ti/de nós/de vós* non gustou demasiado

Cómpre facer, sen embargo, algúns apuntamentos. En primeiro lugar, existe certo tipo de secuencias en que a presenza da frase preposicional *de + persoal* si resulta aceptable, mesmo nestas persoas, como modificador da frase nominal⁵. Trátase xeralmente de casos en que un primeiro lugar modificativo está xa ocupado por un posesivo:

(3) O meu coñecemento *de ti* aconséllame esta

ou mesmo por outros tipos de modificador:

(4) O gran coñecemento *de ti* que eu teño aconséllame esta resposta

En segundo lugar, e especificamente para as persoas cuarta e quinta, Porto (1982: 80) detecta a existencia dun tipo peculiar de estruc-

⁴ E tamén a algunhas primarias necesitadas de preposición *de*, tanto nucleares como periféricas: suplemento, complemento adverbial, complementos circunstanciais, etc.

⁵ Con certos substantivos o recurso á alternativa frástica é de regra. Isto sucede, por exemplo, coa forma *fondo*, que non admite a presenza do posesivo como modificador, e selecciona necesariamente a frase preposicional. Cremos que exemplos deste tipo corroboran a análise desta alternancia como un feito de *norma* e non de *sistema*. Por iso tamén o español dialectal americano, que por circunstancias históricas -relacionadas coa peculiar evolución das formas de tratamento nesta área- perdeu certas persoas do paradigma do posesivo, substitúe estas pola alternativa analítica (Cfr. para esta cuestión o traballo de Granda (1966)).

turas que non só admiten, senón que esixen, a alternativa frástica fronte ó posesivo. Trátase de secuencias do tipo de

(5) A maioría *de nós/ de vós* votou a favor da moción

Sen embargo, e desde a nosa perspectiva, a existencia deste tipo de secuencias non invalida a regra xeral. Isto é así dado que é plausible, e quizais máis coherente, postular unha análise segundo a cal a frase nominal suxeito desta cláusula se segmenta en dous constituíntes inmediatos, un determinante, *a maioría de*, e un núcleo, *nós*. Tal hipótese podería explica-la tendencia crecente da lingua a concorda-lo verbo co pronome persoal en cláusulas como (5), tendencia que chega a facer mesmo pouco usual a alternativa contraria. Esta proposta de análise suprime de raíz o problema, dado que se preposición e pronome persoal non constitúen unha unidade no primeiro nivel de segmentación, desaparece o carácter excepcional deste tipo de secuencias e a súa pertinencia nesta cuestión.

A descrición da alternancia entre formas de posesivo e formas de persoal traspostas preposicionalmente varía de maneira radical nas dúas persoas non directamente relacionadas co acto comunicativo, a terceira e a sexta. En efecto, as frases preposicionais *del, dela, deles e delas* carecen das restricións de ocorrencia sinaladas anteriormente para o resto das persoas do paradigma. Perfectamente posible e gramatical resulta o seu funcionamento:

(6) Entonces, pois o fillo del está de relojero en Friol (Guntín, p. 195)

Existen, sen embargo, certas peculiaridades que acoutan a liberdade do falante á hora de optar por unha construción ou pola outra. Todas elas teñen que ver coa escolla da forma de posesivo nestas persoas para a expresión de valores semánticos diferentes dos vehiculados a través da frase preposicional.

En primeiro lugar, as formas de posesivo de terceira e sexta persoas alternan o seu significado etimolóxico co de segunda persoa de respecto. No exame desta cuestión, algúns autores indican a existencia dunha especialización plena das devanditas unidades na expresión deste valor dislocado de cortesía⁶, polo que só a alternativa frástica podería

⁶ Tal é a proposta de Meier (1946) para a explicación da alternancia entre as dúas posibilidades expresivas:

"*seu(s), sua(s)*, na conversa (falada ou escrita) tem, em geral, a função de exprimir a possessão de segunda pessoa [...] O português destina esta forma largamente para a possessão da pessoa de tratamento e aproveita por isso muito de *dele(s), dela(s)* para a possessão de terceira pessoa" (pp. 132-133)

expresa-lo valor persoal de terceira e sexta persoas. Sen embargo, e de acordo cos datos do noso corpus de exemplos, a utilización do paradigma do posesivo para a expresión dun significado persoal de cortesía non supera, en ningún dos textos explorados, o 10% do total de formas de terceira e sexta persoas. As gravacións recollidas da oralidade achéganse a este limiar, mentres que os textos literarios, tanto decimonónicos como contemporáneos, presentan menos dun 5% de formas de cortesía.

A sinonimia plena entre as dúas estruturas resulta tamén interferida pola escolla do posesivo para a expresión dun contido de insistencia que pode chegar a desenvolver valores específicos. A substitución desta unidade pola alternativa contraria elimina, ou cando menos dificulta, a comprensión deste significado:

(7) Hai peixes no mar que teñen *a súa defensa* (Occidente)

(8) [A manta] xa che me ten dado *as súas rabias*, que xa teño chorao (Guntín, p. 179)

Fóra destes valores específicos desenvolvidos polo posesivo e representados de maneira minoritaria no noso corpus, podemos afirmar que a distribución das dúas posibilidades estruturais carece, nas persoas terceira e sexta, da fixación normativa que caracteriza ó resto do paradigma. O falante pode elixir con certa liberdade entre ambas, e empregará unha ou outra de acordo coas súas finalidades e coa semántica do referente.

Aínda que non dispoñemos de datos totalmente firmes acerca desta cuestión, aventurarémonos a afirmar que a lingua oral prefere a alternativa frástica fronte ó emprego do posesivo, especialmente cando isto non xera unha redundancia excesiva e cando o referente da forma pronominal aparece caracterizado como [+humano]. No rexistro escrito o posesivo resulta preferible, posiblemente debido á accesibilidade do contexto previo, o que faría redundante unha reiteración excesiva daquela información que pode ser extraída sen problemas do mesmo. Este feito podería explica-la importante proliferación de formas de terceira persoa de posesivo na literatura: 44,41% do total de ocorrencias, fronte a só un 17,51% na oralidade. O maior peso, nos textos escritos, dos referentes [-humanos] podería así mesmo axudar a xustificar este dato porcentual.

Como se mencionou anteriormente, a frase *de + pronome persoal* non aparece só en funcións de carácter secundario, senón que pode ocorrer tamén naquelas funcións primarias que precisan da preposición *de*, sexa esta rexida polo verbo ou non. O posesivo, unidade frástica por

Nos traballos de Taboada (1976: 119-121), Porto (1976: 158-159) e Muñiz (1978: 259-253), centrados na descrición de distintas falas galegas, detéctase, así mesmo, esta especialización de formas en significados persoais diferenciados.

excelencia, carece en principio de posibilidades ocorrenciais neste ámbito. Sen embargo, a equivalencia entre as dúas unidades establecida polos falantes supera a regulamentación normativa. Así, en certas falas son posibles secuencias do tipo:

(9) Paso túa⁷

En calquera caso, a lingua común non permite a extensión do posesivo fóra do ámbito funcional secundario, polo que na estrutura da cláusula só pode aparecer a frase preposicional *de + posesivo*.

Centrémonos agora no que constitúe o obxecto específico do presente traballo, a alternancia entre posesivo e frase preposicional como modificadores do núcleo da frase adverbial. Neste caso, a lingua máis antiga prefire o emprego da alternativa frástica, e a tradición gramatical española amósase firme no rexeitamento da introducción do posesivo neste ámbito⁸. Recoñécese, sen embargo, o vigor desta innovación sintáctica, que conquista rapidamente un lugar favorable en moi distintas áreas lingüísticas.

A pesar de que posesivo e frase preposicional coñecen en principio unha distribución bastante clara de espazos de uso, o certo é que a tendencia ó emprego erróneo dunha das alternativas en lugar da outra detéctase tanto no ámbito frástico como no clausal. Non debemos esquecer que se trata dunha cuestión de *norma*, e que, por tanto, o *sistema* admitiría calquera das alternativas. O que se produce é, en todos estes casos, unha modificación das regras de distribución de ámbalos estruturas, que pasan a funcionar en estricta equivalencia. Esta modificación pódese producir en calquera ámbito sintáctico. Así, a frase preposicional *de + persoal* pode ser introducida como modificador na frase nominal,

⁷ A presenza deste tipo de formas no galego da zona de Curtis (A Coruña) foime indicada por falantes procedentes desta área lingüística. Así mesmo, parece que no castelán máis coloquial da Coruña existiu no pasado a secuencia *Paso tuya*, evidente traducción da anterior. No castelán venezolano aparecen cláusulas como *Se burló mío* (cf. Campos 1978). Trátase, desde logo, dun uso fortemente anatemizado pola gramática, pero real nas dúas linguas e, por tanto, necesitado antes de explicación que de rexeitamento. No galego da provincia de Lugo é posible escoitar unha secuencia do tipo *Pobre túa*, que non saberíamos ben se considerar unha cláusula na que se elidiu o verbo copulativo ou unha frase adxectiva, de acordo coa natureza do primeiro elemento.

⁸ Alcina e Bleuca (1975: 164) indican que se trata de construcións que pertencen á lingua coloquial e, cando o posesivo aparece en feminino, "muy descuidada". Outros gramáticos interesados menos na comprensión da estrutura lingüística que na detección das regras do uso -por exemplo Casado (1988: 70-71)- non dubidan en tachar de 'solécismo' a ocorrencia do posesivo neste tipo de unidades. Os autores que presentan un punto de vista menos apaixonado sobre elas son aqueles que elaboran tentativas de explicación para o problema. Véxanse, por exemplo, as agudas observacións de Hernández Alonso (1970: 280) e de Fernández Ramírez (1987:93). Desde unha perspectiva acedamente crítica falan Seco (1961) e Gómez Torrego (1994: 50-53).

mesmo naquelas persoas en que non era normal. Pola súa banda, o posesivo pode mesmo saltar ó nivel clausal e substituír no mesmo a súa equivalente. Pero é no ámbito da frase adverbial onde a ruptura de regras distribucionais se produce con maior amplitude e vigor. A causa deste auxe tan importante pode estar, como indica Davis (1966: 5)⁹, en que a frase preposicional *de + persoal* non é facilmente admitida na estrutura da frase nominal naquelas persoas implicadas no discurso, e isto favorece a xeneralización do posesivo no ámbito paralelo da frase adverbial. Cómpre lembrar que, polo menos nestas persoas, a frase *de + persoal* só ocorre no nivel clausal -en funcións que presentan unha frecuencia de aparición non moi elevada- e no ámbito adverbial. O proceso favorece a substitución da forma pouco frecuente pola máis amplamente utilizada, sobre todo naqueles ámbitos sintácticos que presentan semellanzas estruturais notables, por seren ambos frásticos e endocéntricos.

1.2. As relacións semánticas e funcionais entre as categorías substantival e adverbial

Desde unha perspectiva diacrónica, un bo número de adverbios implicados semanticamente na expresión dunha idea de lugar teñen a súa orixe en substantivos que se transcategorizaron en diversas etapas da lingua. A continua e constante vinculación das expresións locativas coa función de complemento circunstancial motiva que este transvase de formas nominais cara ó ámbito adverbial non deixase aínda de producirse.

O primeiro e máis evidente punto de contacto entre a categorías nominal e a adverbial constitúeno unidades do tipo de *ó lado (de)*, *ó pé (de)*, *ó redor (de)*, *a/ó carón (de)*¹⁰. O carácter orixinariamente substantival do seu núcleo permite considerar totalmente lícita e tradicional a presenza do posesivo na estrutura xerada por elas. Bo indicio deste feito é a posibilidade de anteposición ou posposición do mesmo, sen ningún tipo de problemas. Con respecto ás unidades *ó redor* e *a/ó carón*¹¹, a

⁹ A explicación que ofrece este autor parece moi plausible:

"Casi podemos decir que el español peninsular rechaza *casa de mí, de ti, de nosotros, de vosotros*. También suenan algo extraños los usos *delante de mí*, etc. Así la lengua parece optar por la forma *delante mío, delante tuyo*, y por extensión analógica, *delante suyo* se halla fortalecido a expensas de *delante de él*" (p. 5)

¹⁰ Álvarez e outros (1986: 431-432) denomínaas *locucións adverbiais*, mentres que, no ámbito gramatical do castelán, Fernández Ramírez (1987: 93) inclúeas sen máis baixo o rótulo xeral de *adverbios*.

¹¹ En canto ós usos da locución *a carón* con posesivo, pero sen artigo, diferimos da interpretación de Varela (1982: 279) para quen tales construcións son *transgresións*, e por tanto, erros sintácticos. Desde o noso punto de vista, estruturas do tipo *a seu carón* poden ser definidas máis ben como arcaísmos sintácticos do tipo de *a meu ver, por teu ben* e outros similares (cfr. Álvarez e outros (1986: 152, apdo. 2.1.1.3.3., letra c)). Dado que ningún autor dos que se ocupan destas peculiares construcións "estereotipadas"

lingua actual non coñece xa a existencia, como forma plenamente substantival, das dúas unidades que deron orixe ás locucións. Este feito pode ser considerado, cremos, como un indicio claro da autonomía da locución adverbial con respecto á forma orixinaria que, como substantivo, posuía tódalas virtualidades sintácticas asociadas a esta clase de palabras.

A presenza do posesivo neste tipo de locucións adverbiais non pode ser interpretada como unha innovación da lingua actual, dado que responde non tanto ó seu funcionamento en sincronía como á súa historia sintáctica. Non podemos dici-lo mesmo, sen embargo, da locución adverbial *en contra (de)*. A natureza prepositiva da unidade aparentemente central nestas secuencias mantense mesmo na lingua actual, dado que *contra* funciona nesta como preposición simple. Sen embargo, existe unha tendencia moi acusada á introducción do posesivo na estrutura desta unidade:

(10) Eu, mira que falo *en contra miña*, que eu x'o dixen [...] (Terra Cha)

(11) Negouse a falar *na miña contra* o cigano Ludwig Mariano (Bretaña, p. 98)

O vigor da presenza do posesivo con esta frase preposicional é de tal magnitude que mesmo podemos percibir unha certa decadencia do uso da frase *de + persoal* tanto na lingua oral como na escrita. Obsérvese que esta tendencia xera un problema sintáctico de certa importancia. En efecto, a análise máis frecuente de frases do tipo de *en contra de min* parte da súa consideración como preposicionais, e distingue no termo unha frase nominal nucleada en torno a un pronome persoal. A presenza do posesivo como alternativa a *de + persoal* rompe esta posibilidade de análise, pola desaparición da última das preposicións da secuencia -a forma *de*, a verdadeiramente transpositora- e polo imposible carácter frástico nominal do posesivo.

Desde o noso punto de vista, a presenza do posesivo na estrutura xerada pola locución *en contra (de)* xustifícase pola interpretación como substantivo do elemento preposicional *contra*, o cal equipara en todo esta locución coas anteriormente examinadas (*ó lado, ó carón, etc.*). O cambio categorial da unidade vén favorecido polas relacións de antonimia que a locución establece con *a favor (de)*, en que o elemento central si é substantivo. Así mesmo, detéctanse na lingua certos usos nominais da preposición, nos que se produce unha interpretación da mesma como forma abreviada do substantivo *contraria: leva-la contra*, por exemplo. A consecuencia destes factores é a equiparación sintáctica da locución *en contra (de)* con respecto a *ó pé (de), a/ó carón (de)*, etc.

proporciona un elenco máis ou menos exhaustivo das mesmas, resulta difícil xustificar-la nosa afirmación doutro xeito que non sexa a través da nosa propia competencia lingüística.

As locucións adverbiais, polas súas propias virtualidades constructivas e polas relacións que manteñen con unidades de carácter substantivo, representan un punto de contacto entre categorías diferentes con estruturas constructivas tamén diferentes, polo que a duplicidade de alternativas formais que amosan pode ser xustificada pola súa ambigua natureza orixinal. Sen embargo, a substitución da frase *de + persoal* polas formas de posesivo prodúcese tamén, e con gran vigor, naquelas unidades definidas de maneira indiscutible como pertencentes ó paradigma adverbial. Vexamos cales son as causas que xustifican esta innovación¹².

A función sintáctica máis frecuentemente desempeñada polos adverbios de lugar é a de complemento circunstancial, en estreita competencia con locucións adverbiais do tipo de *ó lado*, *ó pé*, etc.. A proximidade semántica e funcional entre ámbolos tipos de unidades explica con facilidade o calco sintáctico:

(12a) Estivo *ó lado teu/de ti* tanto tempo e non o viches

(12b) Estivo *detrás de ti*¹³ tanto tempo e non o viches

(12c) Estivo *detrás túa/teu* tanto tempo e non o viches

Na lingua tradicional aparecen as secuencias (12a) e (12b). Na primeira delas, a ocorrencia do posesivo xustifícase polo carácter orixinalmente substantivo da forma *lado*, que permite un modificador pertencente a aquel paradigma. Pola súa banda, a posibilidade de integra-la frase preposicional *de + persoal* como modificador ten que ver co carácter sincronicamente adverbial da estrutura, dado que nunha interpretación nominal esta non sería posible na segunda persoa (vid. *supra*, apdo. 1.1.). A proximidade semántica, como expresións locativas, e o paralelismo sintáctico que se establece entre *ó lado* e *detrás* explica a secuencia (12c), que en realidade é simplemente unha xeneralización á unidade adverbial de tódalas virtualidades constructivas características da locución.

Non tódolos adverbios de semántica locativa admiten como modificador un posesivo, da mesma maneira que non todos admiten a integración na súa estrutura da frase *de + persoal*. Trátase sempre de *deicticos mostrativos de referencia externa*, segundo a denominación utilizada

¹² Seguimos neste punto as explicacións elaboradas por Costa Olid (1982: 96).

¹³ A pesar de que somos conscientes da existencia dun problema de análise, evitámonos ocuparnos, no presente traballo, dos casos de confluencia entre frase adverbial e frase preposicional. Para Carbonero (1979: 34) a análise correcta da secuencia *detrás de ti* pasa pola consideración da mesma como frase preposicional, dado que o adverbio estaría trasposto á categoría prepositiva por *de*. Para este autor, xa que logo, cando o adverbio relativo presenta unha modificación explícita introducida por preposición, cambia de categoría sintáctica e pasa a ser unha locución prepositiva. A discusión deste problema de análise levaría o noso traballo por camiños que non debemos, nin podemos, percorrer nestes momentos.

por Costa (1982: 96-97), quen segue neste punto a sistematización de Carbonero (1979)¹⁴. Son os tradicionalmente chamados *adverbios relativos* que, segundo Álvarez e outros (1986: 426) "sitúan no espacio con relación á posición dun obxecto dado". Almela (1991) -nun estudio concibido para o castelán pero utilizable polo paralelismo entre as dúas linguas neste punto-, considera *non transitivos* e, por tanto -na nosa terminoloxía- *non relativos* ós adverbios locativos do tipo de *arriba, abaixo, adiante, atrás*, etc., fronte ós innegablemente transitivos, *derriba, debaixo, diante, detrás*, etc. A non esixencia de complementación explícita na primeira serie leva aparelado o rexeitamento da frase *de + persoal* na súa estrutura frástica, aínda que, quizais por calco sintáctico con respecto á segunda serie, si admiten, en certos dialectos do castelán, o posesivo. No traballo de Álvarez (1986) todos eles son considerados indistintamente relativos, pero o certo é que só os do segundo grupo aparecen representados no corpo de exemplos que os autores propoñen. A observación das diferentes virtualidades constructivas dos adverbios denominados globalmente *relativos* non nos parece ociosa, senón que manifesta, quizais, a necesidade de establecer grupos adverbiais caracterizados de maneira máis precisa, e non só as dúas grandes categorías distinguidas tradicionalmente.

2. A presenza do posesivo na frase adverbial do galego

No marco dun traballo máis amplo acerca do pronome posesivo¹⁵ achegámonos á cuestión das virtualidades constructivas desta unidade no seo da frase adverbial. A nosa intención era chegar a unha descrición precisa do fenómeno a través dun amplo corpus de exemplos extraídos de textos e gravacións¹⁶ que abranguen desde os primeiros anos do século XIX ata a lingua oral da actualidade. Os resultados do traballo de detección de exemplos foron moi pobres. En efecto, a presenza do posesivo na frase adverbial é inexistente nos textos decimonónicos utilizados por nós, así como nos literarios do século XX, excepción feita da proliferación desta construción na obra *Bretaña, Esmeraldina* de Xosé Luís Méndez Ferrín. Dada a extensión do noso corpus literario, podemos afirmar que nos textos do XIX a presenza do posesivo na frase adverbial

¹⁴ Este autor (1979: 30-34) propón incluí-la necesidade de complementación, contextual ou explícita, dos adverbios relativos, como un tipo de *transitividade* semellante á que caracteriza a certos verbos, dado que, como neste caso, tamén se trata dunha *complementación semántica* que desenvolve plenamente o seu significado.

¹⁵ A nosa tese de licenciatura, *Os posesivos no galego moderno*, lida na Facultade de Filoloxía da Universidade de Santiago no mes de setembro de 1993.

¹⁶ Na bibliografía final detállase o corpus de traballo utilizado, así como as claves de interpretación de textos que aparecen a carón de cada exemplo reproducido.

non debía ser posible ou, se o era, esta opción debía se-lo suficientemente residual como para non translucirse nunca na literatura. Con respecto ó século XX, quizais a forte anatemización da estrutura por parte da gramática española pesou tamén sobre os nosos autores, agás sobre Méndez Ferrín. A valoración positiva cara á estrutura é tal en *Bretaña, Esmeraldina* que se detectan exemplos de ultracorrección, en que a presenza do posesivo como substituto do pronome persoal non é admisible, dado o carácter preposicional, non adverbial, do elemento nuclear:

(13) [Estaba] coas pernas moi abertas, *fronte miña* (Bretaña, p. 34)

(13b) Lanzou *contra miña* unha arroiada de improprios (Bretaña, p. 14)

(13c) [...] Eu podía ver *perante miña*, coma tal, no patio aquel [...] (Bretaña, p. 78)

Dada a pobreza de posesivos en función modificativa na frase adverbial que conseguimos detectar na lingua literaria, a nosa grande esperanza era o corpus oral. Sen embargo, os datos resultaron ser igualmente pobres. En efecto, das gravacións de lingua oral contemporánea por nós espoliadas só se extraeron dous exemplos, que reproducimos a continuación:

(14) Eu, mira que falo *en contra miña*, que eu x'o dixen [...] (Terra Cha)

(15) Estabamos todas sentadas nas sillas, ar nais *detrás nosas*, claro, como de huardiáns (Goíán, p. 217)

A tarefa de establecer calquera tipo de xeneralización a partir duns datos iniciais tan reducidos fixo aconsellable o exame de fontes alternativas, especialmente no referido á lingua oral. Gracias á consulta do material elaborado acerca do posesivo pola Sección de Xeografía Léxica do Instituto da Lingua¹⁷, e en concreto dos mapas das formas *detrás de min* e *debaixo de nós*, puidemos completa-la nosa visión da cuestión. Da información proporcionada polos mapas despréndese que a frase preposicional *de + persoal* é posible en calquera punto do noso territorio lingüístico como modificador da frase adverbial. O posesivo, pola súa banda, coñece unha distribución irregular e esporádica nas provincias de A Coruña, Ourense e Lugo, mentres que compite con maior claridade coa alternativa frástica en Pontevedra, especialmente na súa zona sur. Aínda así, en ningún punto dos rexistrados nestes mapas esta unidade chega a

¹⁷ Vaia por diante o noso máis sincero agradecemento ós membros da mesma, por nos permitiren a utilización dun material aínda inédito (os mapas 239 a 258 da versión provisional do tomo de morfoloxía nominal do Atlas Lingüístico Galego).

substituír totalmente a frase preposicional. Farían falta datos máis concretos, procedentes dos exemplos e do contexto en que estes foron emitidos, para intentar establecer cales son os principios que regulan a escolla do falante en cada momento, naqueles dialectos en que ámbalas alternativas son posibles. Un apuntamento estatístico non carece, desde o noso punto de vista, de interese: no texto de Goián (Pontevedra) do que se extraeu o exemplo (15), un auténtico *unicum* no noso corpus, aparecen sen embargo cinco casos de presenza da frase *de + persoal* na estrutura da frase adverbial, do tipo de:

- (16) Eu acórdome que andaba *detrás de min* un d'alá de San Mihele (Goián, p. 15)

A falta de contrastación desta única gravación con outras da mesma área impídenos concluír firmemente a maior rendibilidade, mesmo naqueles casos en que as dúas alternativas son posibles, da frase preposicional fronte ó posesivo.

De acordo cos datos proporcionados polos mapas dialectais, o galego escolle xeralmente a forma feminina do posesivo para a integración desta unidade na frase adverbial, circunstancia cando menos curiosa dado o tradicional carácter non marcado do masculino en calquera paradigma pronominal. A explicación desta circunstancia pode efectuarse, ó noso modo de ver, desde unha perspectiva diacrónica: quizais a introducción do posesivo fose máis temperá e máis doada en adverbios como *detrás*, *derriba*, etc., diacronicamente constituídos a partir de substantivos, e que polo seu vocalismo favoreceron posiblemente o emprego da forma feminina do paradigma. A anómala pluralización do posesivo no exemplo (15) débese probablemente á influencia do substantivo *nais*, non relacionado co pronome desde a perspectiva sintáctica pero si na estrutura informativa do texto.

3. Algunhas pautas para un breve achegamento normativo á cuestión

Como indicamos noutro lugar do presente traballo, os estudiosos da sintaxe do galego non acaban de poñerse de acordo acerca da independencia deste fenómeno con respecto ó seu homólogo en castelán. Por outra banda, os autores literarios, coa súa praxe lingüística, avalan ou rexeitan a introducción do posesivo na frase adverbial, sen que exista unha pauta unánime de uso ó respecto. Cómpre, xa que logo, unha proposta unitaria, o suficientemente fundamentada, para que o debate acerca da cuestión poida avanzar.

Desde a nosa perspectiva, a presenza do posesivo fóra dos límites da frase nominal pode explicarse en galego a partir de consideracións

relativas ó funcionamento do propio sistema, sen que sexa necesario aludir á intervención do castelán para o desenvolvemento de ningún dos factores que posiblemente deron orixe ó fenómeno. A confusión distribucional entre *de + persoal* e posesivo, xunto coa difícil e cambiante categorización de certas unidades orixinariamente substantivas abundan, cremos, para explicar plenamente esta confusión sintáctica. Certo é que a presenza do castelán como lingua ambiental no territorio lingüístico galego puido favorecer-la expansión da mesma, aínda que a avaliación desta influencia é difícil de efectuar. No momento actual, unha descrición do funcionamento do posesivo en galego que ignore a posibilidade deste tipo de construcións é, simplemente, unha descrición incompleta.

Cremos, sen embargo, que a lingua estándar ou *galego común* non debe ampara-la xeneralización do posesivo fóra do ámbito nominal, e que no rexistro formal da lingua ha de evitarse a introducción deste tipo de secuencias. A xustificación do noso -humilde- posicionamento normativo non toma como argumento central a dúbida acerca da lexitimidade do fenómeno en galego, senón o seu carácter de opción innovadora fronte á tradicional, que ademais é na actualidade aínda maioritaria. En efecto, a xeneralización do posesivo no ámbito adverbial só sucedeu de forma máis ou menos compacta nunha área do sur de Pontevedra, e sen que isto supuxera a anulación da alternativa frástica, posible en tódalas áreas lingüísticas. En canto á promoción desta unidade ó ámbito clausal, e a falta de datos concretos acerca da mesma, parece que o seu grao de expansión foi aínda menor e que se limitou a certas secuencias que se estereotiparon, sen que o modelo constructivo que elas supoñían fose alén de si mesmas.

En fin, e dado que se trata dunha posibilidade constructiva ignorada por boa parte do territorio lingüístico galego, descoñecida na lingua literaria decimonónica e rexeitada maioritariamente na contemporánea, podemos considerala unha innovación dialectal, respectable como tal e posiblemente lexítima en galego, pero non aceptable nin promocionable na norma común¹⁸ ou estándar.

Bibliografía

¹⁸ Aínda a risco de que se nos acuse de meternos onde ninguén nos chama -e doutores ten a Igrexa que coa súa sabedoría rexeitarán este humilde apuntamento- a valoración da situación do castelán non nos parece equiparable á que acabamos de propoñer para o galego. Nesta lingua, a xeneralización do posesivo fóra do seu ámbito orixinario é case completa en certos dialectos hispanoamericanos e peninsulares, ata o punto de que a alternativa frástica non resulta xa gramatical en moitos deles. A lingua culta de certos países americanos acepta esta opción, polo menos no seu rexistro oral. Nun futuro non moi distante, cremos, a norma do castelán terá que abandona-la rixidez agresiva con que trata hoxe a este tipo de estruturas.

1. Textos e transcricións empregados na realización do traballo

a) Textos de principios do XIX e anteriores:

- Blanco, D. (1992): *A poesía popular en Galicia. 1745-1885. Recompilación, estudo e edición crítica*. 2 vols. Vigo: Xerais (=Cantigueiro).
- Mariño, R. (1991): *Estudio ortográfico, fonético e morfolóxico de textos do Prerrexurdimento galego*. Microficha: Santiago (=Estudio).
- Pintos, X. M.(1853): *A gaita gallega tocada po lo gaiteiro, ou sea carta de Cristus para ir deprendendo a ler, escribir e falar ben a lingua gallega, e aínda máis*. Pontevedra: Imprenta de don Xosé e don Primitivo Vilas (=Gaita).

b) Textos do Rexurdimento

- Castro, Rosalía de (1863): *Cantares gallegos*. Vigo: Imprenta de Juan Compañel (=Cantares).
- Valladares Núñez, M. (1880): *Majina, ou a filla espúrea*, en *La Ilustración Gallega y Asturiana*, tomo II, nº 21-36 (=Maxina).
- Curros Enríquez, M. (1886): *Aires da miña terra*. A Coruña: Latorre y Martínez (=Aires).
- Curros Enríquez, M. (1888): *O divino sainete*. A Coruña: Imprenta Ferrer (=Sainete).

c) Textos da época "Nós"

- Rodríguez Castelao, M. (1934): *Os dous de sempre*. Santiago: Nós (=Dous).
- Otero Pedrayo, R. (1935): *Devalar*. Santiago: Nós (=Devalar).

d) Transcricións da lingua oral contemporánea

- Krüger, F.(1923): *El dialecto de San Ciprián de Sanabria*. Anexo 4 da R.F.E. Madrid (=Sanabria¹).
- Prieto, L. (1958): *Contos vianeses*. Galaxia: Vigo (=Viana).
- Alonso, D. (1969): "Narraciones orales gallego—asturianas de Oscos", en *Obras Completas*, volume 1, pp. 495-521. Madrid: Gredos. (=Oscos).
- Santamarina Fernández, A. (1975): "Testos e noticia da fala de Negueira (Lugo)", en *Verba*, volume 2 (1975), pp.313-322 (=Negueira).
- Cortés y Vázquez (1976): *Leyendas, cuentos y romances de Sanabria*. Salamanca (=Sanabria²).
- Couceiro, J.L.(1976): *El habla de Feás*. Anexo 5 de *Verba*, Universidade de Santiago (=Feás).
- Taboada, M. (1976): *El habla del valle de Verín*. Anexo 15 de *Verba*. Universidade de Santiago de Compostela (=Verín).

- Fernández González, J. R. (1978): *Etnografía del valle de Ancares. Estudio lingüístico según el método "Palabras y cosas"*. Anexo 10 de *Verba*, Universidade de Santiago (=Ancares).
- Roux, M. (1982): *Fala o fistor e fáise o día. Algúns aspectos da tradición oral galega na parroquia do Cebreiro*. Sada: Ediciós do Castro (=Cebreiro).
- Fernández Rei, F. (1985): "Textos do galego exterior: Piantón (A Veiga-Oviedo), Paradaseca do Bierzo (León) e Lubián (Zamora). Caracterización lingüística", en *Homenaje a Álvaro Galmés de Fuentes*. Madrid: Gredos, pp. 185-196 (=Exterior).
- Vázquez Somoza, X.L.(1986): *O galego en Zolle (Guntín)*. Memoria de licenciatura. Universidade de Santiago (=Guntín).
- Pousa Ortega, H. (1987): *A fala de Goián. Estudio descriptivo*. Memoria de licenciatura. Universidade de Santiago (=Goián).
- Regueira Fernández, X.L. (1989): *A fala do norte da Terra Cha*. Tese de doutoramento: Santiago de Compostela (=Terra Cha).
- Fernández Rei, F. e Hermida Gulías, C.: *Escolma de textos dialectais da zona central* [inédita] (=Central).
- Fernández Rei, F. e Hermida Gulías, C.: *Escolma de textos dialectais da zona occidental* [inédita] (=Occidental).
- Fernández Rei, F. e Hermida Gulías, C.: *Escolma de textos dialectais da zona oriental* [inédita] (=Oriental).
- Gravacións realizadas na Estrada (Pontevedra)*, xaneiro de 1993 [inéditas] (=Estrada).
- Gravacións realizadas en Antas de Ulla (Lugo)*, novembro—decembro de 1990 [inéditas] (=Antas).
- Gravacións realizadas en Quiroga (Lugo)*. Xaneiro de 1993 [inéditas] (=Quiroga).
- e) Obras literarias posteriores á guerra civil*
- Dieste, R. (1958): *A fiestra valdeira*. Buenos Aires: Citania (=Fiestra).
- Cunqueiro, Á (1968): *Merlín e familia i outras historias*. Vigo: Galaxia (=Merlín).
- Cunqueiro, Á (1977): *Xente de aquí e de acolá*. Vigo: Galaxia (=Xente).
- Casares, C. (1987): *Os mortos daquel verán*. Vigo: Galaxia (=Mortos).
- Méndez Ferrín, X. L. (1987): *Bretaña, Esmeraldina*. Vigo:Xerais (=Bretaña)

2. Bibliografía mencionada ou manexada

- Álvarez Blanco, R., e outros (1986): *Gramática galega*. Vigo: Galaxia.
- Álvarez Martínez, M.A. (1986): "Sustantivo, adjetivo, adverbio: caracterización funcional", en *Verba*, 13, pp. 143-161.

- Álvarez Martínez, M.A. (1992): *El pronombre*. Madrid: Arco Libros.
- Alarcos, E. (1970): "Los pronombres personales", en *Estudios de gramática funcional del español*. Madrid: Gredos, pp. 143-155.
- Alcina, J. e Blecua, J. M. (1975): *Gramática española*. Barcelona: Ariel.
- Almela Pérez, R. (1991): "Las construcciones del tipo *delante suyo*", en Hernández, C. e outros (ed.): *El español de América (Actas del tercer congreso del español de América)*. Salamanca: Junta de Castilla y León, pp. 435-444.
- Campos, E. J. (1978): "Observaciones sobre los posesivos", en *Letras* (Caracas), 34/35, pp. 32-40.
- Carballo Calero, R. (1966): *Gramática elemental del gallego común*. Vigo: Galaxia.
- Carbonero Cano, P. (1979): *Deíxis espacial y temporal en el sistema lingüístico*. Sevilla: Universidade.
- Casado, M. (1988): *El castellano actual. Usos y normas*. Pamplona: EUNSA.
- Cifuentes Honrubia, J.L. (1989): *Lengua y espacio. Introducción al problema de la deíxis en español*. Alicante: Universidade.
- Costa Casas, X.X., e outros (1988): *Nova gramática para a aprendizaxe da lingua*. A Coruña: Vía Láctea.
- Costa Olid, A. (1981): *El posesivo en español*. Sevilla: Universidade.
- Davis, J. B. (1966): "*Delante mío*: enfoque y análisis del problema", en *Español actual*, 7, pp. 4-6.
- Davis, J. C. (1953): "*A pesar mío, a pesar de mí*", en *Hispania*, XXXVI, p. 459.
- Gómez Torrego, L. (1994): *Manual de español urgente*. Madrid: Arco Libros.
- Granda, G. de (1966): "La evolución del sistema de posesivos en el español atlántico (estudio de morfología diacrónica)", en *B.R.A.E.*, 46, pp. 69-82.
- Hernández Alonso, C. (1970): *Sintaxis española*. Valladolid.
- Lenz, R. (1935): *La oración y sus partes. Estudios de gramática general y castellana*. Madrid: Centro de Estudios Históricos.
- Meier, H. (1946): "Sintaxe gramatical-sintaxe funcional-estilística", en *Boletim de Filologia*, VIII/2, pp. 128-144.
- Muñiz, C. (1978): *El habla del Valledor. Estudio descriptivo del gallego asturiano de Allande (Asturias-España)*. Amsterdam: Académische Pers.
- Polo, J. (ed.), Fernández Ramírez, S. (1987): *Gramática española. 3.2.: El pronombre*. Madrid: Arco Libros.
- Porto Dapena, Á. (1977): *El gallego hablado en la comarca ferrolana*. Santiago: Universidade [anexo IX de *Verba*].

- Porto Dapena, Á. (1982): "Los posesivos personales del español: intento de descripción funcional", en *Dicenda*, 1, pp. 55-108.
- Porto Dapena, Á. (1986): *Los pronombres*. Madrid: Edi-6.
- Real Academia Española (1979): *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa-Calpe.
- Seco, R. (1961): *Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española*. Madrid: Aguilar.
- Seiler, H. (1983): *Possession as an Operational Dimension of Language*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Taboada, M. (1976): *El habla del valle de Verín*. Santiago: Universidade [anexo 15 de *Verba*].
- Varela Barreiro, X. (1982): "Aproximación sintáctica ó posesivo en Cunqueiro", en *Homenaxe a Álvaro Cunqueiro*. Santiago de Compostela: Facultade de Filoloxía da Universidade.